871

Helmonds Heem

HEEMKUNDEKRING
HELMOND
PEELLAND

Helmonds Heem is een uitgave van de Heemkundekring Helmond-Peelland. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Uitgave van dit tijdschrift is slechts een van de activiteiten van Heemkundekring Helmond-Peelland. Andere activiteiten zijn onder andere toponymie, genealogie en archeologie.

De Heemkundekring hoopt door middel van haar activiteiten het Helmondse Heem te beschermen.

Belangstellenden zijn in onze vereniging natuurlijk van harte welkom.

ISSN 0166 - 3585

d711

Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland
Opgericht 24 mei 1948

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

MAART 1987 - NR.1

****

INHOUD:

Redactioneel 1

Archiefnieuws 2

Helmondse artsen, apothekers en vroed-vrouwen tot 1900 3
J.van der Heyden

De Helmondse Cacao-fabriek 15
H.van Schijndel-Kattestaart

De familie Lobe 25
Jan Zeeuwen

Capucijnen (vervolg) 28
Paters van Loon en Beelen

Keizerinnedaal 33
G.J. van Bussel

****

EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND

Sekretariaat en abonnementen:
C.v.Lierop, Helmondselaan 1
5702 NL Helmond

Redaktie:
Geert-Jan v. Bussel
Sanne Vonk
Jan Zeeuwen

Redaktie-adres:
Dennehoutstraat 9 -tel.33236
5706 XS Helmond

Typewerk: mevr.v.Mierlo
Mierlo

Kringlidmaatschap, inkl. abonnement f 25.- per jaar
Abonnement aonder kring-lidmaatschap f 15.- per jaar

Penningmeester:
H.v.Laarhoven, Steenweg 59
5707 CE Helmond

Giro 26.41.099
Amrobank, Helmond
rek.nr.48.80.23.300

REDACTIONEEL.

Helmonds Heem leeft ! Dat is een constatering die gerechtvaardigd is, denken wij. Het aantal reacties toont ons dat heel veel leden het boekje waarderen. En dat is voor ons als redactie een stimulans om met goede moed verder te gaan. Natuurlijk is niet alles ideaal. Het budget dat beschikbaar is voor de uitgave van ons tijdschrift laat niet toe alles te verwezenlijken dat we zouden willen. Maar binnen dat budget proberen we het optimale te bereiken, en we hopen daarmee op de goede weg te zijn. Dat is ook, of beter vooral, afhankelijk van de leden van onze kring. Want een blad als het onze is interessant doordat vele mensen een verslag geven van hun onderzoek in archief of literatuur. En in dat licht past een herhaling van de oproep uit voorgaande nummers van dit blad. Draag als lid actief bij aan de inhoud van het blad ! Schrijf eens een artikel voor ons verenigingsblad. De leden van de redactie zijn altijd bereid daar assistentie bij te verlenen.
Over dit nummer in het bijzonder. *H.J.M. van Schijndel-Kattestaart* heeft een bijdrage geschreven over de Helmondse cacaofabriek, een tot nu toe "onbeschreven blad van de plaatselijke historie". *J. van der Heyden* besluit zijn enige tijd onderbroken artikelenserie over Helmondse artsen, apothekers en vroedvrouwen in dit nummer met de beschrijving van een speciale Helmondse "medische familie". *Jan Zeeuwen* laat in dit nummer zijn licht schijnen op een van de weinige Joodse families in het Helmond van voor de Tweede Wereldoorlog. En *G.J. van Bussel* gaat in een korte beschouwing in op de naam van het verzorgingshuis "Keizerinnedaal", dat op dit moment gebouwd wordt.
Voor elk wat wils dunkt ons !

De redactie.

ARCHIEFNIEUWS.

WIJZIGING OPENINGSTIJDEN.

Met ingang van 1 februari 1987 zijn de openingstijden van de Gemeentelijke Archiefdienst Helmond, Molenstraat 121, Helmond gewijzigd.

De nieuwe openingstijden zijn als volgt:

Maandag	gesloten.
Dinsdag tot en met vrijdag	9.00 uur tot 16.30 uur
donderdagavond	18.30 uur tot 22.00 uur.

****

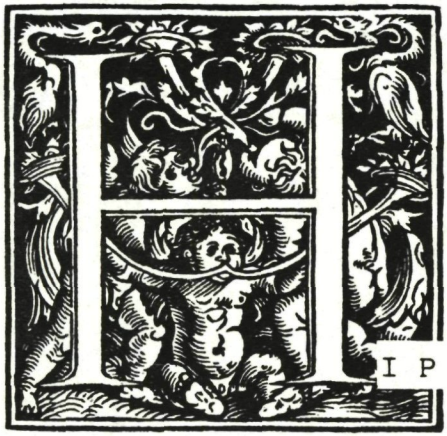

I P P O C R A T E S

HELMONDSE ARTSEN, APOTHEKERS EN VROEDVROUWEN TOT 1900

J.van der Heyden.

2b. 1700-1900, nummers 51 - 59

N.B. Eerdere afleveringen in deze serie verschenen in het decembernummer van 1985 (deel 1, 1500 - 1700, nummers 1 - 28) maartnummer van 1986 (deel 2a, 1700 - 1900, nummers 29 - 50)

I. Aanvullingen en rectificaties.

Via dhr. H.Beijers kwam ik in het bezit van drie namen, die tegelijkertijd de oudste nu bekende chirurgijns en apotheker opleverden.

0a. *Bodo van Zanthen*, chirurgijn in 1418/1419. (bron: Bosch Protocol 1418/1419 fol. 10^{v})

Ob. *Art Buc*, chirurgijn in 1418/1419 (bron: Bosch Protocol 1418/1419 fol. 134^{v})

Oc. *Henrick van Gerwen*, apotheker in 1433/1434 (bron: Bosch Protocol 1433/1434 fol. 231^{v})

Ad 38. *Gerard Berings*, 1764 – 1811 chirurgijn en vroedmeester.

geboren 1739 te Helmond
overleden 1811 te Helmond

In tegenstelling tot de vermelding van ene Gerard Berings als praktiserend chirurgijn in 1812 in de door Sassen gepubliceerde lijst van medici etc. (1) is onder dit nummer bedoelde chirurgijn op 6 mei 1811 overleden. De leeftijd van 71 jaar in de overlijdensakte

is tevens het bewijs dat Gerard Berings een zoon was van chirurgijn Jan Hendrik Berings (nr.29). In de volkstelling van 1810 staat vermeld, dat Berings op dat moment nog leefde van zijn beroep (2).

(1) in: Tijdschrift voor Noordbrabantse geschiedenis, taal en letterkunde 1883, blz. 31-32.

(2) Volkstellingsregister 1810, fol. 81.

Ad 46. *Johan Andreas van den Grootenacker*, ca.1790-1792 M.D.

Doordat ik abusievelijk Johan Andreas heb verward met zijn oom Andreas v.d. Grootenacker, een broer van geneesheer Theodorus Johannes, nr. 30.
De arts Johan Andreas ontvluchtte Helmond in 1792, toen hij tot burgemeester benoemd dreigde te worden, naar Uden. Daar overleed hij in 1838. Eén van zijn dochters trouwde met de Udense arts en artsenzoon Johan, W. Goyarts, terwijl een andere dochter huwde met de in Helmond gevestigde apotheker Ludovicus Cuijpers. Deze laatste wordt beschreven onder nummer 58.

48. *Ardina Beniers - Verbakel*, 1790 - 1799 vroedvrouw.

geboren 1733 te Beek en Donk
overleden 1804 te Helmond

Bij resolutie van 13 april 1790 werd Ardina Beniers aangesteld als stadsvroedvrouw van Helmond tegen betaling van ƒ 40,- per jaar (1). In het rechterlijk archief van Stiphout is een verklaring van haar uit 1797 te vinden over haar onderzoek naar de verwekker van de zoon van ene Maria van Hoof (2).
Vanaf 1800 betaalde de gemeente haar niet meer als stadsvroedvrouw, maar nog alleen aan Clasina de With, die volgt (3).

(1) DAH inv. nr.

(2) R-Stiphout, inv.nr. 62, fol. 77-78. (Via dhr. P.de Bruin.)

(3) DAH inv. nr. 1133.

49. *Clasina Ambrosius de With*, ca. 1794 - 1812
vroedvrouw.

geboren te Nuenen.

Clasina de With - weduwe van Hendrik Vlemmings - huwde in 1800 met Francis Wagemans (1). Vanaf dat jaar tot zeker 1812 is zij de enige "stadsvroedvrouw" in Helmond. Zij is een van de dochters van vroedvrouw Jennemaria (de With) van Geffen, nr.44.

(1) DTB 13, fol. 71^{v}, 18 mei 1800.

50. *Petrus Antonius Olifiers*, ca. 1795, 1798, 1804
geneesheer.

geboren ca. 1748 te Waalwijk
overleden 1806 te Waalwijk (1)

Het is nog niet geheel uitgemaakt in welke jaren P.A. Olifiers in Helmond praktiseerde. Hoewel hij in 1784 al met een Helmondse trouwde (een dochter van de onder 32 vermelde Pieter Olifiers) vestigde hij zich waarschijnlijk pas in 1795 te Helmond. Hij betaalde toen poortergeld (2). In datzelfde jaar schoot hij zich tot koning van het kolveniersgilde. In 1798 woonde hij in ieder geval in Helmond. Op 6 juni van dat jaar legateren hij en zijn vrouw het huis, de grutmolen etc. in de Veestraat "zoals thans bij de comparanten bewoond en gebruikt wordt" aan Andries van Hoeck, de grootvader van de latere F.A.H. van Hoeck, apotheker (3).
In 1804 is Pieter Antonius armendokter van Helmond tegen een vergoeding van ƒ 150,- (4).

Nadat hij al in 1801 koning en in 1803 hoofdman was geworden van het St.Jorisgilde te Waalwijk kocht hij in 1805 het vaandrigschap (5). Hij zal dat jaar wel weer in Waalwijk zijn gaan wonen.

(1) Mommers, Brabant van generaliteitsland tot gewest II, 481.

(2) OHA inv. nr. 1129, fol. 6.

(3) R-Hm.inv. nr. 326, fol. 67^{v}- 68

(4) OHA inv. nr. 111.1, correspondentie september en oktober 1803.

(5) J. van der Hammen Nicz, Het St. Jorisgilde te Waalwijk 1548 - 1878 in: Taxandria 1934, blz.173.

II. Lijst van artsen, apothekers en vroedvrouwen te Helmond tussen 1800 en 1900, deel 1.

51. *Wilhelmus Franciscus Guljé*, vóór sep. 1800-sep.1803 M.D.

geboren 1777 te Helmond
overleden 1856 te Oirschot

Wilhelmus Franciscus was een zoon van Petrus Franciscus, nr. 42, en een kleinzoon van Adam Guljé, nummer 35. Op 23-jarige leeftijd werd hij door het gemeentebestuur van Helmond aangesteld als "provisioneel (= tijdelijk) armendokter" in de stad. Guljé ontving geen betaling voor dit "bezoeken en zo mogelijk genezen van de zieke armen en onvermogende ingezetenen"(1). In september 1803 vestigde hij zich in Oirschot (2). Een telg uit de vierde achtereenvolgende generatie Guljé - zijn zoon Johannes Amandus, geboren in 1818 - werd eveneens geneesheer.

(1) OAH inv. nr. 100, fol. 15, d.d. 16 september 1800.

(2) OAH inv. nr. 111.1; brief d.d. 21 sep 1803 van Fr. Guljé aan "de municipaliteit van Helmond" om aan zijn zoon W.F. Guljé, med. dr., die voornemens is zich elders te vestigen, een attestatie te verstrekken.

Lit: J. Heeren, Biografisch woordenboek van Helmond, 108 - 109.

52. *Arnoldus Henricus Grassens*, 1806 - voor 1812 M.D.

geboren te Gemert

In tegenstelling tot wat Heeren vermeldt in het biografisch woordenboek van Helmond kreeg Arnoldus Grassens 17 februari 1806 toestemming zich in Helmond te vestigen (1). Volgens de lijst van medici etc. per december 1812 praktiseerde hij toen in zijn geboorteplaats Gemert (2).

(1) OAH inv. nr. 102, fol. 49^{v}

(2) A.Sassen, lijst van medici etc. per 28 december 1812 in: Tijdschrift voor Noordbrabantse geschiedenis 1883, 31-32.

53. *Gerardus Joannes van Vlokhoven*, 1806-1823 appothecar (1) appothecaire pharmacien

geboren 1764 te Eindhoven
overleden 1823 te Helmond

Gerard van Vlokhoven kreeg 1 juli 1806 van het gemeentebestuur van Helmond toestemming zich hier te vestigen (2). Hij huwde nog diezelfde maand (3). Voor zover momenteel bekend was het anderhalve eeuw geleden, dat er een apotheker in Helmond gevestigd was.

(1) B.S.-Helmond, register van overlijden 1823, d.d. 11 december; volkstellingregister 1810 en A.Sassen, lijst van medici 1812.

(2) OAH inv. nr. 102, fol. 54.

(3) DTB-Hm. 13, fol. 125^{v}, d.d. 27 juli 1806.

Lit.: J. Heeren Biografisch woordenboek Helmond, 227.

54. *Antonius Konings*, 1807 - 1833 M.C.O.D.

geboren 1779 te Nederweert
overleden 1833 te Helmond

Op 16 december 1807 liet Antonius Konings, dan al in Helmond wonend, aan het gemeentebestuur zijn diploma's als vroedmeester en als heelmeester voor kleine stad of platteland van juni dat jaar zien (1). Hij promoveerde in 1808 aan de Hardewijkse hogeschool op de dag van zijn inschrijving daar als medisch kandidaat tot medisch, chirurgisch en obstetrisch doctor (2) ! Antoon Konings volgde Gerard Berings op als stadschirurgijn (3).

(1) OAH 102, fol. 74^{v}.

(2) F. H(ollestelle), Lichtvoetige promotie in Harderwijk in: Bijdragen en mededelingen "Gelre" deel 38 (1935), 276.

(3) OAH 1195 B mandaat 12, d.d. 5 december 1811 betaald aan A.Konings als stadschirurgijn ƒ 60,-

55 *G.L. Loix / van Wetten*, 1811 geneesheer.

Op 10 januari 1812 werd aan G.L. Loix 25 francs uitbetaald door de gemeente Helmond voor zijn "tractement en qualité de medicin" over 1811 (1).

(1) OAH 1195 B, mandaat 13 bis.

56. *Franciscus van Moorsel*, 1812 - 1830 M.D.

geboren 1793 te Helmond
overleden 1830 te Helmond

Hij oefende in 1812 wellicht al zijn praktijk uit, maar promoveerde pas in 1820 te Leiden. Hij verdronk in de Zuidwillemsvaart, terwijl hij op weg was naar een patiënt in Aarle-Rixtel (1).
Zolang nog niet de precieze datum van vertrek uit Helmond van zijn vader - Franciscus van Moorsel, nr.45 - vaststaat, is het veelvuldig mogelijk vader en zoon in de stukken met elkaar te verwarren.

Er zijn vele Van Moorsels geneesheer geweest. Aan de hand van de beschrijvingen van de Noordbrabantse patriotten (Mommers II) en de familie van Moorsel door Heeren (Taxandria 1930) is volgend klein overzicht samengesteld.

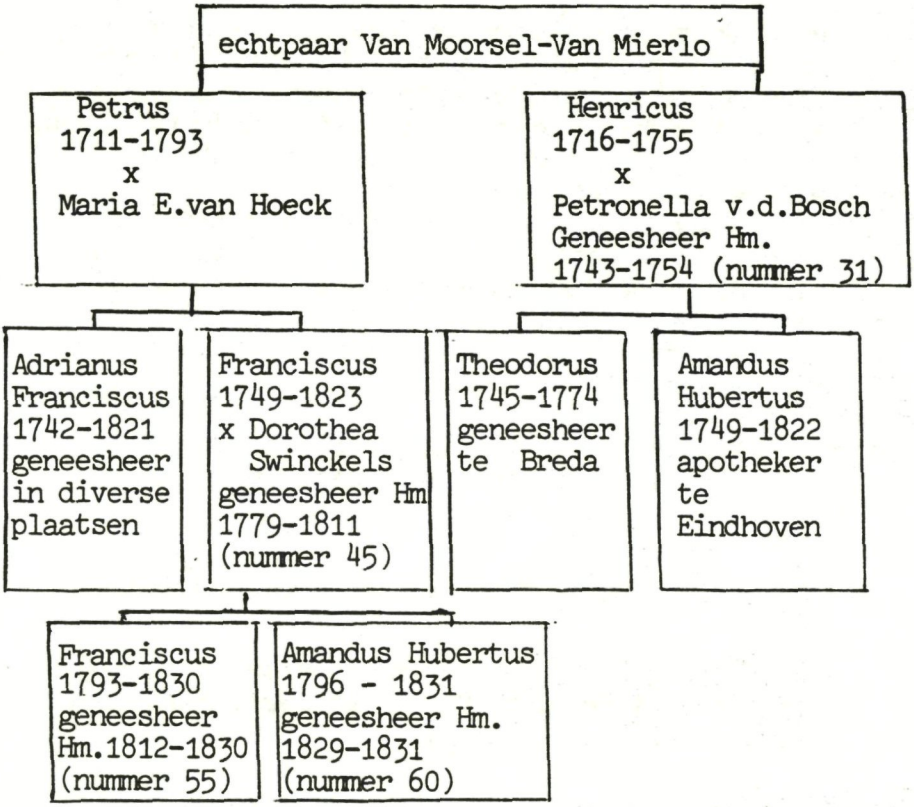

(1) J.Heeren, Biografisch woordenboek Helmond,157-158.

57. *Regnerus Henricus Donkers*, 1813 - 1827 M.C.O.D.

geboren 1788 te Den Bosch
overleden 1830 te Den Bosch

Regnerus Donkers promoveerde te Duisburg op 15 mei 1812. In 1813 verstigde hij zich in Helmond. Donkers legde zich vooral toe op de oogheelkunde. Naar aanleiding van de door hem - gratis- gegeven koepokinentingen in 1823 ontving hij in 1826 een door koning Willem I ingestelde gouden legpenning.
Zijn zoon Johannes L.F., geboren in 1818, werd priester, rector van de Latijnse school van Helmond en per 1855 Helmonds eerste gemeentearchivaris. Een van zijn andere zonen, Henricus Regnerus, was tussen 1862 en 1876 directeur van de Helmondse gasfabriek en een aantal jaren tevens gemeentearchitect en docent aan de gemeentelijke tekenschool.
Dokter Donkers vestigde zich in Den Bosch vóór 24 april 1827; Henricus Regnerus werd daar geboren.

Lit: - NNBW deel viii, 409

- J. Heeren, Biografisch woordenboek Helmond, 82-83.
- J. Heeren, Ziekenverpleging in vroeger tijd, speciaal te Helmond IV, in ZWV 1927, 6 augustus. (Ziekenverpleging IV).

58. *Ludovicus Cuijpers*, 1826 - 1869 apothecar
apotheker

geboren 1799/1800 te Eindhoven
overleden 1869 te Helmond

Cuijpers legde zijn apothekersexamen af in Den Bosch op 14 mei 1823. Vanaf 1826 woonde hij in Helmond. Hij trouwde met Eugenia Maria Johanna van den Grootenacker, geboren te Uden in 1799, dochter van medisch doctor Johannes Andreas van den Grootenacker. (zie nr.46).

In 1851 werd hij "een van de notabelen" genoemd (1). Cuijpers was armmeester tot 1848, maar hoelang hij deze functie heeft vervuld is nog niet bekend (2). In 1851/1852 was hij lid van het college van zetters (3).

(1) Notulen gemeenteraad 1851, fol. 68.

(2) NwAHm, ingekomen stukken, d.d. 7 januari 1848.

(3) Notulen gemeenteraad 1851, fol. 90^{v}.

Lit: J. Heeren, De oud-Helmondse doktersfamilie Van den Grootenacker in: Brabantse Leeuw 8 (1959), 28-32, 36-39.

59. *Gerardus de Ruiter* , 1828-1880 apotheekhoudend heelmeester, plattelandsheelmeester en vroedmeester.

geboren 1801 te Rhenen
overleden 1880 te Helmond

Gerardus (Gerrit) de Ruiter behaalde zijn heelmeestersdiploma in 1825 te Arnhem en de diploma's plattelandsheelmeester en vroedmeester te Den Bosch in oktober 1827. Twee maanden later werd hij door de gemeenteraad van Helmond aangesteld tot heel- en vroedmeester, belast met de armenpraktijk, ingaande 1 januari 1828. Dat jaar verrichte hij zoveel gratis inentingen tegen pokken, dat hij evenals Donkers enkele jaren ervoor als blijk van waardering een gouden medaille ontving. Deze medaille bevindt zich tegenwoordig in het gemeentemuseum van Helmond (1).

Tot 1850 was De Ruiter armendokter. Tussen 1852 en 1854 was hij belast met de heelkundige verzorging van de armen, terwijl hij in 1865 nog drie maanden inviel in de armenpraktijk (2).
Verder was De Ruiter keuringsarts van lotelingen (1829-1835), gemachtigde voor de gemeente tot het ondertekenen van attesten voor de nationale militie (1857-1858) en officier van gezondheid (ontslag 1870) (3).

Tussen oktober 1851 en april 1867 was hij gemeenteraadslid, waarvan de laatste elf jaar wethouder (4).
Dokter De Ruiter schijnt erg populair geweest te zijn. (1).

(1) J.Heeren, Merkwaardige Helmonders; Dr.G.de Ruiter, Helmondse Courant 19 september 1953, nr.144.

(2) Notulen gemeenteraad 1851, 7 februari, 28 maart; 1852, 31 januari, 29 december; 1853, 24 december. Nw. A.Hm, ingekomen stukken 8 mei 1865.

(3) Notulen gemeenteraad 1829, 24 juni; 1830, 2 juli; 1832, 24 mei; 1833, 31 mei; 1834, 9 mei; 1835 , 27 mei.
NW AHm, ingekomen stukken 1857, 30 december; 1870, 15 november.

(4) Notulen gemeenteraad 1851, 13 en 23 oktober. Nw.A.Hm, ingekomen stukken 1878, 30 december.

wordt vervolgd

Cacaofabriek

DE HELMONDSE CACAOFABRIEK

INLEIDING.

H.J.M. van Schijndel-Kattestaart.

"Wanneer men de cacao ruikt gaat het regenen". Dit schreef men in 1931 toen in Helmond de Brabantse Industriedagen werden gehouden en ter gelegenheid daarvan in een extra editie van de krant "De Zuidwillemsvaart" over elke plaatselijke industrie een stukje werd geschreven. De Helmondse cacaofabriek lag aan de Kanaaldijk. En de cacao die het procuceerde was goed te ruiken bij een zuid-westenwind, die over het algemeen regen bracht.

DE START

In 1894 werd aan de "N.V. Nederlandse Cacaofabriek" concessie verleend tot het oprichten van een cacaofabriek in Helmond (1). De firma bouwde aan de Kanaaldijk Zuid-Oost haar eerste fabriekspand. Een gebouw dat er nu nog staat, verscholen tussen de andere fabriekshallen.

In Europa leerde men in het begin van de zestiende eeuw de cacao kennen. De Spanjaarden brachten de cacao mee vanuit Zuid-Amerika. Spoedig ontstonden er fabrieken waar de cacaobonen bewerkt werden tot cacaopoeder en -boter. De cacaobewerking in Nederland kwam pas tegen het einde van de zeventiende eeuw op gang. Toen werden de cacaobonen niet alleen in Zuid- en Midden-Amerika geproduceerd maar ook in enkele Afrikaanse landen. Hollanders brachten de cacaobonen naar deze gebieden. Tegenwoordig hebben landen als Ghana en Nigeria het hoogste percentage van de wereldproduktie van cacaobonen in handen.

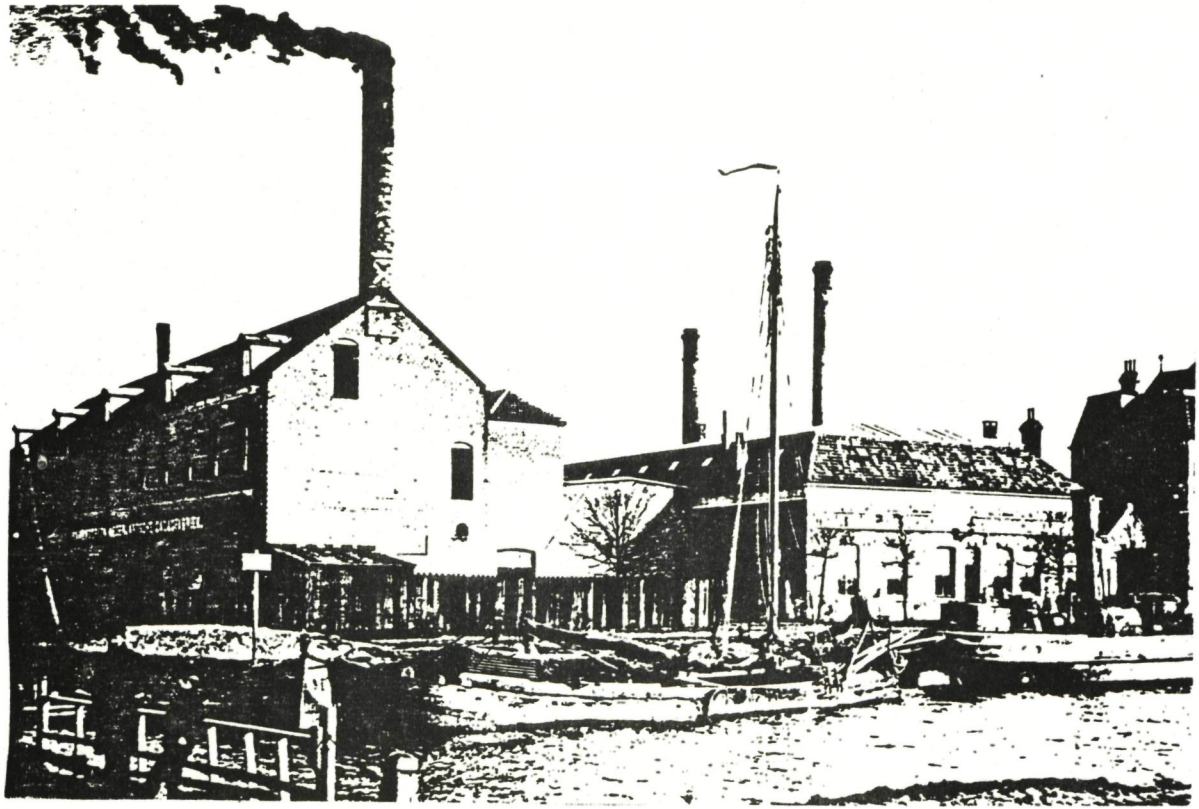

Cacaofabriek, hoek Kanaaldijk Z.O./Houtse Parallelweg

De cacaofabrieken in Nederland bestonden in eerste instantie alleen uit molens. Later ontstond de chocoladeindustrie waar gemalen cacao met suiker en specerijen tot chocolade werd vermengd.

In 1895 waren er in Nederland zevenentwintig van die fabrieken waarvan drie in Noord-Brabant: Breda, Den-Bosch en Helmond (2).
In Helmond startte men in maart 1895 met de produktie. Daartoe waren vijftien werknemers aangetrokken, waarvan zes vrouwen (3).
De directie werd gevormd door de heren E.H.Malsch en P.C. Zeylmans van Emmichoven.
Ernst Hugo Malschwerd geboren op 10 december 1861 te Barmen in Pruisen maar kwam al op jonge leeftijd naar Helmond. Hij was een zoon van Friedrich Malsch die bij de firma Carp het beroep van roodverversbaas uitoefende. Petris Cornelis Zeylmans van Emmichoven werd op 6 september 1861 in Helmond geboren als zoon van de rijksambtenaar Petrus Zeylmans van Emmichoven. Gelet op de geboortejaren van de beide directeuren kan men veronderstellen dat Ernst Malsch en Petrus Zeylmans van Emmichoven elkaar op school hebben ontmoet. Daarbij waren beide Nederlands-Hervormd, en de groep niet-katholieke Helmonders was zeker in die jaren niet erg groot (4).

Naast de fabriek in Helmond had de firma ook een filiaal in het Duitse Kaldenkirchen en was het voor de helft deelgenote in de fabriek "Eisler/Wetzler & Co."te Wenen (5).

PERIODE 1895-1908

De jaren na de oprichting van de firma worden gekenmerkt door een voortdurende uitbreiding. Niet alleen voor het aantal werknemers maar zeker ook door een sterke vergroting van het aantal gebouwen. Bij de start bedroeg het aantal werknemers vijftien, tien jaar later was dit opgelopen tot meer dan honderd personeelsleden (6). Opmerkelijk is dat in de cacaofabriek een groot

Briefpapier van de Koninklijke Nederlandsche Cacaofabriek

aantal vrouwen en kinderen werkzaam waren. Naast de textielindustrie had de cacaofabriek het hoogste aantal vrouwelijke werknemers.
Al kort na de oprichting bleek dat men bij de produktie niet genoeg ruimte had in het eerste fabriekspand. Er moest worden bijgebouwd. Tussen 1895 en 1907 werd de totale oppervlakte van de fabriek verzesvoudigd. Zo werd het gebouw dat vandaag de dag nog het meest in het oog valt, op de hoek van de Kanaaldijk en Engelseweg, gebouwd in 1897. Het eerste gedeelte van dit pand werd echter pas tien jaar later neergezet. Dit is nu nog steeds goed te zien aan het afwijkende metselwerk.
De gehele cacoafabriek werd zo stukje bij beetje opgebouwd totdat het zijn uiteindelijke vorm kreeg (7).

De uitbreiding van de fabriek lag natuurlijk ten grondslag aan de bloei van de firma. De fabriek liep de eerste jaren erg goed. In 1900 werd door de cacaofabriek bezwaar aangetekend tegen de komst van de papier- en strohulzenfabriek omdat de dampen een schadelijke inwerking op de cacao zouden hebben.Het protest mocht echter niet baten en naast de cacaofabriek verrees de nieuwe fabriek (8). De inwerking van de dampen zal wel zijn meegevallen want de produkten verkochten goed. Er waren jaren bij dat er 10% dividend werd uitgekeerd (9). Ook voor het personeel werd wel iets gedaan. In 1908 kwam er een ziekenfonds (10). Ten behoeve van de werknemers die aan de andere kant van het kanaal woonden werd in 1902 een veerpont ingesteld. Veerman werd Adriaan Zwartepoorte. De gemeente droeg ƒ 100,- per jaar bij (11).

> De fabriek produceerde naast cacaoboter en-poeder in de bekende blikken ook chocolade en bonbons. En was bekend door de vervaardiging van sinterklaasversnaperingen en paaseieren. Er werd erg veel gedaan aan de presentatie van de produkten. De artikelen werden mooi verzorgd en verpakt. Bij de chocolade zaten fraaie plaatjes die gespaard

konden worden en ingeplakt in albums. Naast de afdelingen die te maken hadden met de bereiding van cacao en chocolade kende de fabriek ook een eigen cartonnage- en dozenafdeling en kistenmakerij (12). Het transport van de goederen vond meestal per schip plaats.
In 1903 verwierf de firma het predikaat koninklijk en noemde zich vanaf die tijd "Koninklijke Nederlandsche Cacaofabriek" (13).

De firma ging in 1908 over de kop. Daarvóór was het filiaal in Kaldenkirchen al verkocht (14). Een aanwijsbare oorzaak voor dit ploteslinge faillisement heb ik niet kunnen vinden. Het bedrijf werd overgenomen en op dezelfde voet voortgezet.
De beide directieleden vertrokken uit Helmond.Zeylmans van Emmichoven naar Amsterdam en Malsch naar Bussum.

PERIODE 1908-1932

De fabriek werd overgenomen door de Britse firma Turner. Deze firma was gevestigd in Wallington. Directeur werd Eugène Edwards. Hij was een Engelsman en de daaropvolgende directeuren van de Helmondse cacaofabriek waren allen ook uit Engeland afkomstig.
Zoals al vermeld draaide de fabriek op de oude wijze door. In 1909 is er een vermindering van personeel maar in het gemeentelijk jaarverslag van dat jaar wordt toch vermeld dat de firma goed loopt. In de daaropvolgende jaren wordt meer personeel aangenomen. In die tijd is er voortdurend een gebrek aan arbeidskrachten zodat er ook 's nachts gewerkt moest worden. In 1914 wordt geprofiteerd van het feit dat er veel Belgische vluchtelingen in de stad zijn. Enkele worden in het bedrijf aangesteld en blijven er een aantal jaren werkzaam (15).
Tegen het einde van de oorlog krijgt de fabriek te kam-

pen met de aanvoer van grondstoffen. Door de verminderde mogelijkheid van produktie wordt ook het aantal werknemers ingekrompen. Na de oorlog neemt het aantal personeelsleden steeds meer toe totdat in 1929 het hoogste aantal van tweehonderdnegenentachtig arbeiders wordt bereikt.

In de periode dat de firma in Britse handen was, werd ook de fabriek weer vergroot. In 1920 werd voor het oudste gebouw een nieuwe gevel geplaatst die er vandaag de dag nog staat.
Na het faillisement van de cartonnagefabriek, die zich in 1907 in de gebouwen van de papierfabriek had gevestigd, werden deze panden door de cacaofabriek opgekocht en ingericht.
Het woonhuis dat tussen de beide fabrieken stond werd gedurende een aantal jaren gebruikt als directeurswoning totdat deze een huis in Aarle-Rixtel kocht. Daarna woonde de bedrijfsleider in het pand.

In 1922 werd directeur Edwards opgevolgd door Arthur Payne, die met een korte onderbreking (1927-1928) tot 1932 de fabriek leidde. Gedurende zijn afwezigheid was Henry Brinton directeur.
De firma had ondertussen een naamswijziging ondergaan en noemde zich naar hun produkt "Helm-cacao" voortaan " N.V. Helm Cacao- en Chocoladefabrieken " (16). De "helm" als fabrieksmerk werd door de cacaofabriek al vanaf de begintijd gevoerd. Men vindt het terug in hun briefpapier, reclame- en verpakkingsmaterialen.

Zoals al eerder werd vermeld maakte de firma altijd veel werk van hun reclame. In optochten die in Helmond werden georganiseerd was zij altijd van de partij. Zo ook op tentoonstellingen. In september 1931, een half jaar voor het faillisement richtte men in de tweede klas trouwzaal nog een stand in. Daarnaast werden aan kunstenaars opdrachten verstrekt voor het vervaardigen van reclamemateriaal. De bekende Helmondse kunstenaar Johan Jacobs was een van hen.

HET EINDE

Ondanks de grote bloei die het bedrijf in de jaren twintig kende ging het in 1932 failliet. De liquidatie vond plaats op 1 april. Oorzaak hiervoor was het feit dat door de steeds stijgende werkloosheid en de loonsverlagingen men steeds minder geld ging besteden aan snoepgoed (17). Daarnaast was het Engelse pond gedaald. De resterende binnenlandse markt was te klein voor de fabriek.
Tot november 1932 werd de voorraad verwerkt en daarna was het uit met de Helmondse cacaofabriek. Enkele personeelsleden vertrokken uit Helmond en werden in de Engelse fabriek te werk gesteld maar de meesten kwamen zonder werk te zitten (18).
Nog eenmaal kwam de fabriek ter sprake toen op 2 april 1936 in zaal Geenen de gebouwen en machineriën werden verkocht.

BIJLAGE

Aantal personeelsleden in de cacaofabriek 1895-1931 (19)

Jaar	Mannen	Vrouwen	Jongens	Meisjes	Totaal
1895	9	6	-	-	15
1896	12	16	4	-	32
1897	20	22	1	-	43
1898	22	24	1	2	49
1899	26	30	1	4	61
1900	36	34	4	1	75
1901	30	22	8	3	63
1902	30	22	8	3	63
1903	35	28	6	6	75
1904	42	41	7	9	99
1905	42	41	7	9	99
1906	57	38	4	6	105
1907	57	38	4	6	105
1908	57	38	4	6	105
1909	26	25	6	7	64
1910	46	21	11	12	90
1911	50	23	20	20	113
1912	Geen opgave				
1913	68	28	24	51	171
1914	72	75	21	52	220
1915	100	61	34	77	272
1916	80	57	28	48	213
1917	76	60	15	16	167
1918	Geen opgave				
1919	"				
1920	"				
1921	"				
1922	"				
1923	"				
1924	106	62	25	39	232
1925	122	75	18	54	269
1926	128	96	21	42	287
1927	131	76	12	50	269
1928	126	76	26	34	262
1929	127	56	33	73	289
1930	116	40	16	84	256
1931	113	18	56	60	247

N O T E N

(1) N.A.Hm. inv.nr. 152, fol.70, 9-11-1894
(2) Mr. J.C.A. Everwijn, *Beschrijving van handel en nijverheid in Nederland* .
('s-Gravenhage 1912) p.604 e.v.
(3) *Gemeentelijk jaarverslag*, 1895
(4) Bevolkingsregisters Helmond, 1860-1913.
(5) G. van Hooff, *Ermoei Troef*, (Helmond, z.j.), p.20
(6) Zie bijlage.
(7) N.A. Hm. inv.nr.155, 156 en 159 en losse hinderwetvergunningen :
3-12-1894, 7-10-1896, 28-4-1897, 13-11-1897, 1-3-1899
4-4-1900, 20-3-1907.
(8) N.A.Hm. Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, sep. 1901; 5-2-1902.
(9) van Hooff, a.w., 20.
(10) *Gemeentelijk jaarverslag*, 1909.
(11) N.A.Hm. Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 20-8-1901, 21-1-1902, 25-6-1902, 17-7-1902, 14-11-1902.
(12) Van Hooff, a.w. 20.
(13) Idem
(14) Idem
(15) *Gemeentelijk jaarverslag*, 1914.
(16) In welk jaar dit plaats vond heb ik niet gevonden. In 1920 tekent men nog met "Koninklijke Nederlandsche Cacaofabriek" (N.A.Hm. Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 3-12-1920). Op een briefhoofd uit 1923 staat de nieuwe naam vermeld (G.A.Hm. T.H.A., collectie briefhoofden).
(17) Th. Vlemmings, *Helmond als industriestad van 1900 tot 1970* (manusc.), p.8.
(18) Bevolkingsregisters Helmond, 1925-1937. Onder degene die naar Engeland vertrokken was de schenker van diverse foto's van de cacaofabriek aan de Gemeentelijke Archiefdienst.
(19) *Gemeentelijke jaarverslagen*, 1895-1931.

DE FAMILIE LOBE.

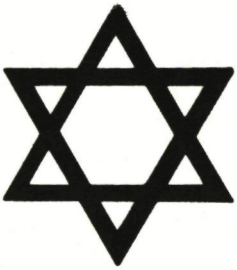

Medio November 1942, midden in de oorlog, ontvangt Hanny Maassen op haar adres, Dijksestraat 69 te Helmond, een brief. Het is een inderhaast, onverzorgd kattebelletje van haar vriendin Elly Lobe; uit een trein gegooid, die joodse mensen vanuit Westerbork naar de Duitse concentratiekampen vervoert. Het draagt als afstempeling 12 november 1942 en wordt gevonden door een onbekende, die zorgt dat de brief op de aangegeven plaats wordt bezorgd.
Een laatste groet, want Elly Lobe wordt met haar ouders door de Duitsers gedood. Nasporing direkt na de oorlog door mevrouw Lambregts-Maassen (Hanny Maassen) waar en hoe het einde was, leveren niets op.

Wie en wat waren de Lobe's in Helmond? Een van het handvol joodse families, die onze stad bevolkte.En hier handel dreef. Voor de Lobe's was dat tijdelijk, van medio dertig tot negenendertig. In de Helmondse jaren bewoonde de familie een bovenhuis op hoek Marktstraat-Binderseind en exploiteerde vader Willy een textielzaak aan de Molenstraat, die hij "De Werkmansvriend" noemde. Schuin tegenover woont vis- en fruithandelaar Cees Grootjen met wie de Lobe's al snel bevriend raken. Elly speciaal met de Hongaarse pleegkinderen Ireen en Mici Banko, die al jarenlang door Cees en Cato Grootjen in hun gezin zijn opgenomen.

Als de familie Grootjen in 1936 het zilveren huwelijksfeest viert, wijdt vriend Willy Lobe hieraan een lang gedicht, waarin hij de lof zingt van de aardige Helmondse mensen. Willy memoreert het bijna dagelijkse kaartspel en partijtjes biljart bij hotel " Brockbernd " aan de Heuvel en geniet ervan.

Als ik je niet meer zie moet
je maar denken: 't moest zo
wezen
Ik wens je veel geluk vooral
in je huwelijk en hoop voor
jou (mijn enigste vriendin)
dat 't op basis van liefde en
kameraadschap gesloten zal
worden. Dan heb je heel
gelukkig gezien
Hannie ik ben heel flink
(ik zit hier 14 dagen) en laat geen
traan, alleen, zoals vroeger, als
ik me kwaad maak.
Nu Hannie nogmaals veel
geluk en 't beste gewenst
voor je ouders, Lydie en
Harry en vooral voor
jou
Ontvang veel liefs, groeten
en kissen van je liefhebbende
vriendin Elly.

Hopelijk eens tot
ziens.
Groet alle bekende voor-
al Greet en Piet Philippine
Dat is 'n clandestiene brief je mag
hier eens in de maand 'n briefkaart
van 12 regels schrijven. Pakjes mag
er post en p. ahpts ontvangen
worden. Dag kind 't gaat je
8 Nov.. goed.
Ik zit nu in de trein hij rijdt nog niet. Het is net
als haringen in 'n ton. Ik heb 'n open been. Doet vreselijk
pijn. Gelukkig heb ik zitplaats. Hannie, we zullen
elkaar nooit meer zien. Beesten worden beter behandeld.

Deel van brief van Elly Lobe, waarvan vooral de laatste 5 regels zeer aanspreken:

"Ik zit nu in de trein; hij rijdt nog niet. Het is net als haringen in 'n ton.Ik heb 'n open been.Doet vreselijk pijn. Gelukkig heb ik zitplaats.Hannie, we zullen elkaar nooit meer zien. Beesten worden beter behandeld.'

Ook Elly maakt zich beminnelijk en Mici Banko maakt voor haar een Hongaars kostuum, dat haar erg flatteert. Een tijdlang bezoekt ze muziekschool Lodewijkx aan de Kromme Steenweg, volgt vioolles en neemt aktief deel aan de jaarlijkse leerlingen-uitvoering in "Sobrietas" , waar vader en moeder Lobe vol trots hun dochter horen spelen.

In 1939 verlaat de familie Lobe onze stad en kiest Beverwijk als domicilie. Niet voor lang evenwel, want de Pretoriusstraat in Amsterdam herbergt hen tot 1942, midden in de bezetting. In de eerste oorlogsjaren trekt Elly als violiste in een orkest het land door. Uit veiligheidsoverwegingen laat ze haar haar blonderen en kiest de naam Elly Lebois. Onderwijl bezoekt vader Willy in 1941, als verrassing, hun Helmondse kennissen Cees en Cato en het weerzien is erg blij en spontaan. Ondanks het optimisme van Willy biedt Cees Grootjen het gezin een onderduikadres aan. "Och, nee", antwoordt Willy, "het zal allemaal wel meevallen. Mij en mijn gezin kan niets gebeuren " !. En hij vertrekt richting Amsterdam. In 1942 duikt het gezin Lobe toch onder en na vier maanden wordt het drietal door de Duitsers opgespoord en op transport naar Westerbork gesteld. Vandaar uit naar een koncentratiekamp in Duitsland,waar zij met hun lotgenoten tenonder gaan .

Verdwenen die ravenzwarte mensen, de Lobe's, met hun twinkelende ogen en hun goedlachs uiterlijk. Verdwenen de joodse humor, die zoveel raakpunten met onze slagvaardigheid had.
Verdwenen drie mensen, die niemand iets misdaan hadden.

Jan Zeeuwen.

Gegevens ontleend aan het artikel "Voorbije Tijden" van C.de Vries, in *Ut Waakvlèmke* , personeelsorgaan van Obragas Helmond, d.d. dec. 1985.

Capucynen

IN HELMOND

Pater Gentilis van Loon

Pater Fabius J. Beelen

DE DERDE ORDE

En nu zouden we ook de activiteiten van de Derde Orde nog moeten verhalen. Vooral onder P. Raymundus is ze veelsoortig geweest, speciaal op het gebied van de sociale charitas. Maar er is weinig van bekend. Het meeste gebeurde onopvallend, langs de achterdeur, met de rechterhand, zonder dat de linkerhand er iets van wist. Historisch merkwaardig is alleen, dat het Wit-Gele Kruis in Helmond uit de derde orde ontstaan is. In februari 1911 werd namelijk op initiatief van enkele Derde-Ordelingen, een "Groene Kruis op katholieke grondslag"opgericht. In 1925 sloot deze vereniging zich aan bij het Wit-Gele Kruis en nam tegelijk de nieuwe kleur aan.

Er is altijd veel aandacht besteed aan de verdieping van de leden. Toen het klooster in de Molenstraat gesloten werd, bleef de groep, die nog bestond aandacht ontvangen vanuit het commissariaat, onder de zorg van P.Nicasius Happel. Na zijn dood in 1982 kwam de leiding in handen van P.Alexander W.Beemsterboer, zelf een Helmonder, die evenals zijn voorganger vanuit Eindhoven die taak behartigt. Door de ontwikkelingen in de kerk - ook op internationaal niveau - werden de leden niet meer als derderangs 'minderbroeders of zusters' beschouwd, maar werden ze genoemd : leden van de franciscaanse lekenorde (F.L.O.). Anno 1986 bestaan ze nog en vinden hun onderdak bij de zusters Clarissen of in hun'eigen huizen', zoals de eerste christenen.

DE LAATSTE JAREN IN HELMOND : 1970 - 1984

Door het afnemen van nieuwe candidaten en het vergrijzen van de leden moesten de Capucijnen - zoals alle ordes en congregaties in dit land - behuizingen afstoten. Ook Helmond was daarbij. Het klooster was door 'het vertrek' van de jonge mensen, die een opleiding kregen op de nieuw opgerichte theologische faculteit te Tilburg - een leeg gebouw geworden. Een deel ervan werd al betrokken door 'Den Hèrt', opvangcentrum voor 'daklozen' - opgericht door P. Othmarus Lips. Het provinciaal bestuur besloot het klooster definitief te sluiten op Pasen 1970. Het klooster zag er wat geplunderd uit, toen de beelden, die de gevel sierden werden weggehaald en het haantje van de toren naar beneden werd geroepen. De kerk - eens een toevluchtsoord voor mensen, die verdieping zochten en vooral ook verlossing van wat het bezwaarde, van zonde en misstappen - werd uiteindelijk muziekhal van beroemde orgels. Veel mensen konden er niet goed overheen, dat er nu dingen gebeurden, die zo geheel anders waren dan ze gewend waren, en beschouwden het als een soort 'ontheiliging' of zeker vervreemding.

Toch verdwenen de Capucijnen niet uit Helmond. In overleg met het gemeentebestuur en het dekenaat werd een nieuwe behuizing gevonden voor een kleine groep, die werd ondergebracht in de oude pastorie op Binderen bij de Kapel en tevens in de ernaast gelegen kleuterschool. De bedoeling was, dat hier op eigentijdse wijze vorm gegeven zou worden aan het franciscaanse gemeenschapsleven en aan apostolische activiteiten die aan de behoefte van de hedendaagse mensen tegmoet zou komen. Daarbij dacht men aan persoonlijke gesprekken, verdieping in cursussen en zeker ook nog aan de wens, die toen nog bij verschillende gelovigen aanwezig was om eens te kunnen biechten of althans een geestelijk ge-

sprek te kunnen hebben. Om het gemeenschapsleven meer eigentijds te maken kwamen er enkele zusters haar intrek nemen in de groep, maar ondanks alle pogingen om het capucijnenideaal handen en voeten te geven, bleek de groep niet levensvatbaar. Velen hebben het experiment in een afwachtende houding gevolgd, maar toen de bewoners één voor één vertrokken, kwam er definitief een einde aan deze kloostergemeenschap.
De bewoners van Binderen vormden de kern van een wat grotere groep, die verspreid in of buiten de stad woonde. Deze mensen werden opnieuw gegroepeerd rond de pastorie St.Leonardus, waar sinds juli 1970 pater Fabius J. Beelen woonde sinds zijn benoeming tot pastoor van de parochie. Van lieverlee kwamen er enkele medebroeders bij hem zijn intrek nemen en werd hij aangesteld tot overste van de regionale communiteit Helmond. De leden kwamen eens per maand bijeen, onderhielden zo de onderlinge contacten, die ook vanuit het provinciaal bestuur in Den Bosch werden ondersteund door een bezoek van deze oversten en door schriftelijke contacten. Gelet op de verspreide activiteiten van de leden en de zware druk, die vanuit de parochie werd uitgeoefend op de inzet van de pastoriebewoners, was er geen sprake meer van een uitdrukkelijk werken aan een imago vanuit en door de groep. Vanuit eigen spiritualiteit deed men zijn werk, totdat pater Fabius een open-hartoperatie moest ondergaan in 1982, die hem tenslotte dwong het werk in de parochie neer te leggen. Op zaterdag 19 mei 1984 vond een plechtige Eucharistie-viering plaats, waaronder de toenmalig provinciaal, pater Werenfried van Venrooy op het eind van de viering in zijn toespraak melding maakte van een historisch gebeuren voor Helmond m.b.t. de Capucijnen, die zo lang in deze stad werkzaam waren geweest. Voor het gevoel van de meesten waren de Capucijnen weg sinds hun vertrek uit het klooster. De paters en broeders waren zo vereenzelvigd met dat gebouw, en van daaruit waren zoveel geestelijke activiteiten ontplooid - ook de verschijningsvorm in de pij - die alleen nog maar te zien was, als pater Nicodemus in de stad verscheen (totdat

die ook op 76 jarige leeftijd overleed) hoorde er helemaal bij - dat men deze mededeling in ontvangst nam als een gegeven voor de geschiedenis van Helmond. De enkele broeders, die er over bleven werden verdeeld over de andere communiteiten of bleven hier of gingen elders wonen. Maar wie dacht terug te kunnen keren naar het klooster te Handel, van waaruit de Capucijnen in 1892 richting Helmond bekend werden, kwam tot de ontdekking dat ook dit huis intussen was opgeheven, al stonden de muren nog overeind. - Intussen doet men er in Helmond alles aan om het gebouw aan de Molenstraat voor het nageslacht te bewaren als een herinnering aan een interessante periode van de stad, die zeker voor een groot deel zijn geestelijke voeding en ook sociale en maatschappelijke impulsen heeft gekregen vanuit dit huis met zijn merkwaardige bewoners : de bruine paters.

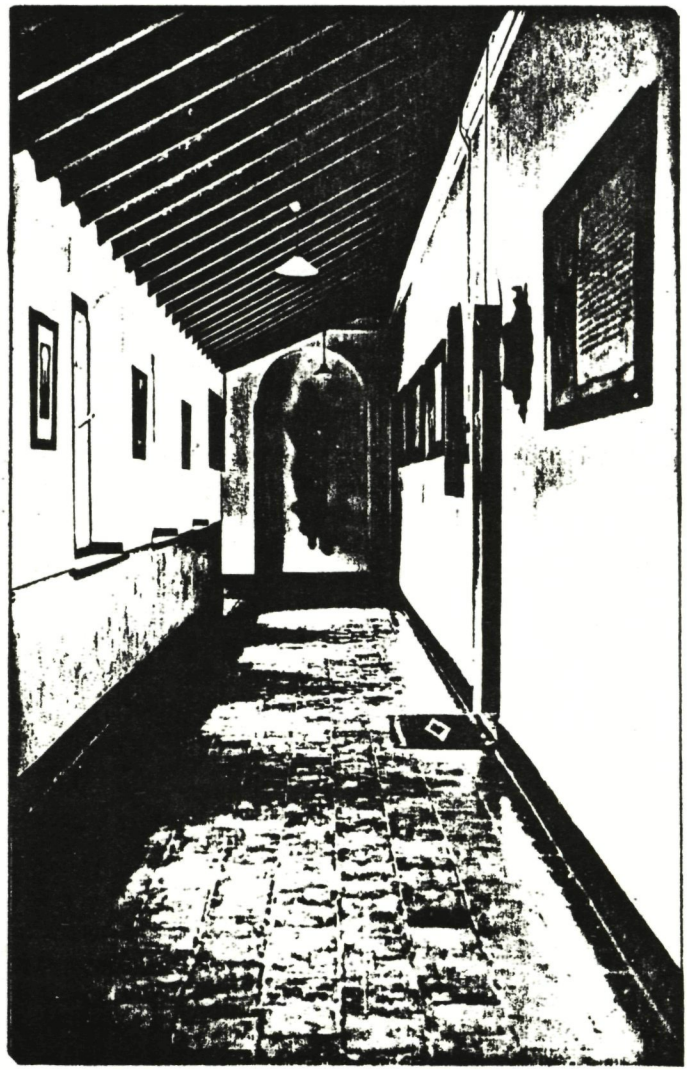

Capucijnerklooster, Pandgang

" KEIZERINNEDAAL " : EEN GEROMANTISEERD QUASI-ALIAS.

G.J. van Bussel.

Keizerinnedaal

Over de naam van het op dit moment uit de grond rijzende bouwwerk dat als verzorgingstehuis dienst moet gaan doen is al het een en ander te doen geweest. Al enige tijd geleden werd de Helmondse bevolking opgeroepen de fantasie aan het werk te zetten om een naam te bedenken, liefst een die het bouwwerk een verbinding met het Helmondse verleden zou geven. De naam "Keizerinnedaal" kwam uit de hoge hoed te voorschijn. Ik kan niet zeggen dat ik enthousiast ben. Een realistische verbinding met het Helmondse verleden kan ik het niet vinden. Zeker, de naam verwijst naar een instituut dat vierhonderd jaar lang deel uitgemaakt heeft van de geschiedenis van Helmond, een instituut dat zelf een gedeelte van die geschiedenis gemaakt heeft: het cisterciënzerinnenklooster van Binderen. Maar de verbinding met dat klooster is slechts zijdelings en eerder een verbinding met de historische literatuur over het klooster dan met dat religieuze instituut zelf. Drie jaar geleden heb ik in dit zelfde tijdschrift een artikel gepubliceerd waarin ik de naamgeving van het klooster te Binderen in de historiografie de revue liet passeren (1). De naam "Keizerinnedaal" kwam daarbij eveneens aan de orde, en wel als de"vondst" van de Norbertijnse pastoor van Mierlo en deken van Helmond Augustus Wichmans. Wichmans bespreekt in zijn *Brabantia Mariana tripartita*, voor zover ik weet, als eerste geschiedschrijver het Helmondse klooster (2). Tussen de beschrijving van de kloosters 's Hertogendaal *(Sancta Maria de Valle Ducis)* en Bernardsdaal *(Sancta Maria de Valle Bernardi)* besteed: hij aandacht aan het klooster *Sancta Maria de Valle Imperatriscis*, dat, zo zegt hij, in de volksmond Binderen genoemd wordt. *(...quod vulgo Binderen dicitur...)* (3), Dan volgt de legende over de stich-

ting van het klooster, die voor de keuze van de naam Binderen een fantasievolle verklaring poogt te geven (4). Voor de naam "Keizerinnedaal", of beter *"Vallis Imperatricis"*, geeft hij een dergelijke verklaring niet, of men moet zijn verwijzing naar de *Chronica Villariensis*, waarin vermeld wordt dat het klooster gesticht is door een keizerin als zodanig beschouwen (5). Maar die verwijzing is volstrekt onvoldoende om te dienen als een verklaring voor de naamgeving "Keizerinnedaal". Hoe komt Wichmans nu aan deze fraaie naam ? Dat hij hem gevonden zou hebben in de oude archiefstukken van het klooster is uiterst onwaarschijnlijk. Hoewel hij die archiefstukken waarschijnlijk wel heeft ingezien - zijn eigen verklaring lijkt daar op te wijzen (6) - komt de naam "Keizerinnedaal" niet voor in het beschikbare bronnenmateriaal. Aangezien na 1300 in de bronnen voortdurend wordt gesproken over het klooster (van) Binderen - we zullen daar hierna enkele voorbeelden van zien - en alleen vóór dat jaar sprake is van een naamgeving zou de naam *"Vallis Imperatricis"* dus in het dertiende eeuwse bronnenmateriaal te vinden moeten zijn, zijn oorsprong moeten hebben (7). Wanneer echter in de oorkonden uit die eeuw, allen te dateren tussen 1238 en 1263, gesproken wordt over het Helmondse klooster dan doet men dat met de naam *"Locus Imperatricis"*, ofwel "Keizerinneplaats" of "Keizerinneklooster". Welke van de twee vertalingen de juiste is is niet helemaal duidelijk - de monialen geven de voorkeur aan de eerste - , maar dat is in dit kader ook niet van belang. Waar het omgaat is dat de naam "Keizerinnedaal" in dit dertiende eeuwse bronnenmateriaal vergeefs gezocht wordt. Bronnenmateriaal uit latere eeuwen toont nog duidelijker dat die naam ten onrechte door Wichmans verbonden werd aan het klooster. Ik beperk me hier tot enkele frappante voorbeelden. Mijn eerste voorbeeeld betreft een mededeling uit een bron die contemporain is aan

de uitgave van Wichmans ' *Brabantia Mariana* en verdient derhalve ook extra aandacht. Uit een bidprentje dat werd opgesteld bij het overlijden van abdis Margaretha van Kessel (1609/1610-1632) op 26 januari 1632 blijkt dat de monialen van het klooster van Binderen de naam *"Vallis Imperatricis"* niet beschouwen als naam van hun klooster. Zij benoemen hun abdij als ... *monasterio Loci Imperatricis alias Binderen prope Helmont, ordinis cisterciensis...* (8). Geen *Vallis Imperatricis* derhalve ! De monialen zagen de door Wichmans gegeven naam dus niet als officiële naam van hun klooster. Een tweede voorbeeld. De naam "Keizerinnedaal" komt ook niet voor in de verslagen die bewaard gebleven zijn van de abdissenverkiezingen in de betreffende abdij (9). De naam "Keizerinneplaats" echter wel ! Toen in 1632 de abt van Villers aan Aartshertogin Isabella verslag uitbracht over de problematiek ontstaan in het Helmondse klooster na de dood van Margaretha van Kessel, spreekt hij van het klooster ... *de Keyserinneplaatse, apellée vulgairement Binderen...* .Dat gebeurt ook in de benoemingsbrief van de nieuwe abdis (10). Ook in officiële bescheiden komt dus de naam "Keizerinnedaal" niet voor. Keren we terug naar de vraag hoe Wichmans aan de benaming *"Vallis Imperatricis"* kwam. In de bronnen kan hij die naam niet gevonden hebben. Van de monialen zelf heeft hij die ook niet vernomen. Want waarom spreken zij dan van *"Locus Imperatricis"* op het bidprentje ? Het lijkt er derhalve sterk op dat Wichmans de naam uit zijn duim gezogen heeft. Waarschijnlijk vond hij de oorspronkelijke naam van het klooster - de naam die voorkomt in de dertiende eeuwse oorkonden en die op het bidprentje en bij de abdissenverkiezingen als eerste wordt genoemd - niet fraai genoeg. Opvallend is, ik wees daar hiervoor al op, dat zijn beschrijving van de Helmondse abdij staat tussen de beschrijvingen van 's Hertogendaal en Bernardsdaal. Mogelijk heeft Wicmans naar associatie van

deze namen de naam *"Locus Imperatricis"* omgedoopt tot het beter, en veel romantischer, klinkende *"Vallis Imperatricis"*.
Concluderend kunnen we stellen dat de naam "Keizerinnedaal" niet afkomstig is uit het historische bronnenmateriaal, en zelfs niet uit de overlevering - de naam Binderen maakt op die qualificatie meer aanspraak -, maar ontsproten is aan de fantasie van een goedwillende geschiedschrijver uit de zeventiende eeuw. Dat in 1946 bij de mislukte pogingen tot herstichting van een klooster te Binderen dezelfde naam "keizerinnedaal" het pleit gewonnen lijkt te hebben toont dat een dergelijke, wat romantische naam aantrekkingskracht lijkt uit te oefenen op de twintigste-eeuwse mens (11).
En dat blijkt nu bij de naamgeving van het nieuwe verzorgingstehuis opnieuw. Dat de naam "Keizerinnedaal" gekozen is is niet onbegrijpelijk. Het is immers een mooie naam. Maar men zal niet mogen verkondigen op die manier gezorgd te hebben voor een realistische verbinding met het verleden. Dat had men gerealiseerd wanneer men aan de naam "Keizerinneplaats" de voorkeur gegeven had. Maar ja, dat, laten we eerlijk zijn, klinkt niet zo mooi als "Keizerinnedaal". Maar dié naam werd door de monialen van Binderen zelfs niet eens beschouwd als een alias. Nú is de naam "Keizer--innedaal" niet veel meer dan een fraai " geromantiseerd quasi-alias" .

N O T E N.

(1) *Helmonds Heem*, maart 1984, nr. 1, 1-19
(2) A. Wichmans, *Brabantia Mariana tripartita* (Antwerpen 1632), 652-657.
(3) *Brabantia Mariana*, 653.
(4) Wichmans vertelt immers, dat de in een moeras verzeild geraakte keizerin in grote angst uitgeroepen zou hebben "Ick bender in", dat tot"Binderen" geworden is. Wichmans, *Brabantia Mariana*, 653.
(5) In deze *Chronica Villariensis* wordt vermeld: ...*Non longo post tempore fundata est Abbatia de Helmont, ab imperatrice sorore dicti principis*... De beste editie voor deze kroniek is : *Monumenta Germaniae Historica* SS XXV, 119-220.
(6) Wichmans, *Brabantia Mariana*, 652. Wichmans voegt hier de verklaring in ...*ut archiva loci testantur*... . Hoewel deze uitspraak zeer vaag gehouden is heb ik geen reden om aan te nemen dat het onjuist is. Opgemerkt dient dat deze verklaring op een plaats staat die niet direct betrekking heeft op de naam van het klooster.
(7) Zie daarvoor: G.J. van Bussel, *Locus Imperatricis. De stichting en incorporatie van een cisterciënzerinnen-abdij in de dertiende eeuw. 1237-1246* (Helmond 1986, ongepubliceerd), 176-202.
(8) Zie ook: *Helmonds Heem*, juni 1984, nr. 2, 40.
(9) Algemeen Rijksarchief Brussel, *Archives des Papiers d'etat et de l'audience*, register no.892, fo. 32 (1540); register nr. 896, fo. 97-100, fo. 102, fo. 104r (1553); register nr. 904, fo. 2, fo. 4-11 (1571); register nr. 911, fo. 220-257 (1585); register nr. 919, fo. 176-181 (1603); register nr. 922, fo. 237-244 (1609); register nr. 923, fo. 80-82 (1610); register nr. 933, fo.167-176 (1632). Zie voor een deel van dit bronnenmateriaal A.M. Frenken, Enige abdiskiezingen te Binderen onder Helmond, in: *Bossche bijdragen* 12 (1932-1933) 100-158.
(10) Algemeen Rijksarchief Brussel, *Archives des Papiers d'etat et de l'audience*, register nr. 933, fo.174-176.
(11) J.J.F. de Waal, De Lelie onder de Doornen van Binderen, in: *Helmonds Heem*, juni 1984, nr.2, 10-24, aldaar 21 noot 18.

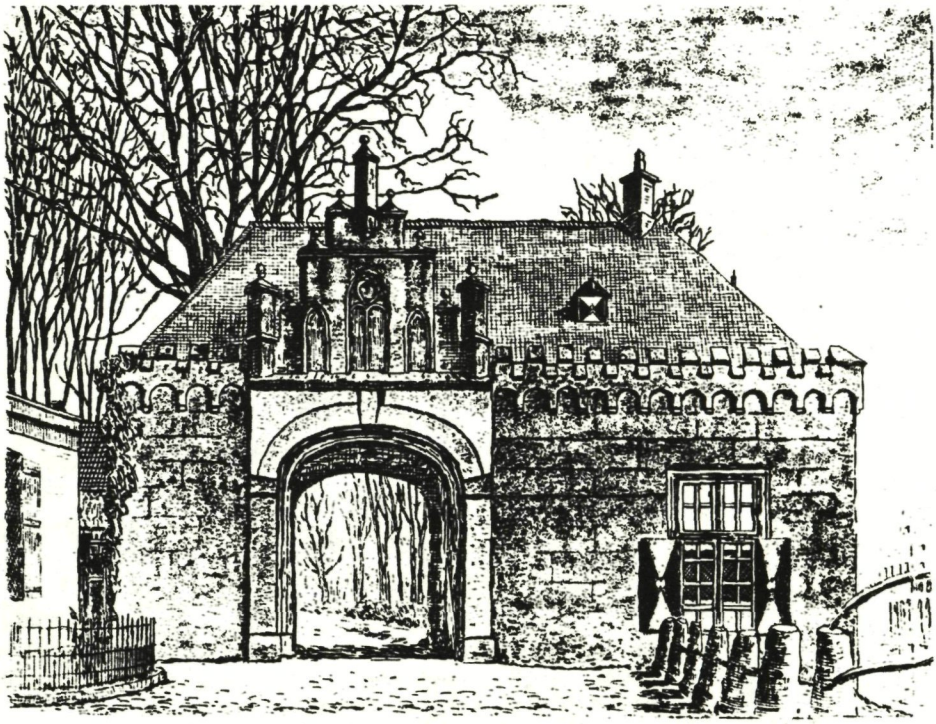

De voormalige kasteelpoort, die in 1948 is afgebroken. Deze poort heeft vele decennia dienst gedaan als notariskantoor. Ets van J. van Distel

Alle foto's, in deze uitgave, zijn van de Gemeentelijke Archiefdienst,Helmond

REEDS MÉÉR DAN EEN EEUW!

DRUKKERS SINDS 1872

DE REIJDT-SIMONS BV

DRUKKERIJ KANTOORVAKHANDEL

KROMME STEENWEG 35 · HELMOND

TELEFOON 04920-22330

Geld opnemen?

De geldautomaat van de Rabobank is altijd open. In principe kan iedereen met een betaalrekening er terecht. Dag en nacht, ook in het weekeinde. Dus voortaan neemt u geld op wanneer het ú uitkomt!
U doet dat met behulp van een Eurochequepas of bankpas en een geheime code, die alleen aan u bekend is. Snel, veilig en gemakkelijk. Kom even langs bij úw Rabobank, dan vertellen wij er graag meer over.

De Rabobank geldautomaat staat tot uw beschikking in Helmond

KAMSTRAAT 2

* **De Rabobank geldautomaat is gastvrij: iedere houder van een pas die geschikt is voor het gebruik van een geldautomaat kan er terecht, ook als u geen cliënt bent van de Rabobank.**

Rabobank Geldautomaat: geld opnemen wanneer het ú uitkomt.

Rabobank
geld en goede raad

HELMOND, KAMSTRAAT 2